

Az információs társadalom politikáról, új megközelítésben

Információs Társadalom- és Trendkutatásért Alapítvány
2009

A program a Miniszterelnöki Hivatal támogatásával, az
eMagyarország Program keretében valósult meg.

Tartalomjegyzék

Az információs társadalom politikáról, új megközelítésben	3
1. Az Internet megjelenése és diadalmenete az információáram elkülönült intézményeit sokkal közelebb terelte egymáshoz.	6
2. A média „határai” egyre több ponton válnak virtuálissá, illetve képeznek hibrideket a többi területtel	9
3. A médiapolitikát a „tartalomipar” jelentős szegmensévé válás tette figyelemre méltóvá az informatika óriásai számára	10
4. Az információáram csatornáinak integrációja nélkül nincs eredményes információs társadalom politika	11
5. Egy sikeresen végrehajtott teljes integráció és a feladatok azt követő funkcionális újratagolása stratégiai versenyelőnyt biztosít annak, aki bátran lép ebbe az irányba	12
1. fázis: Információpolitikát az információs társadalom politika mellé!.....	12
2. fázis: Integrált médiapolitikát és tartalomvagyongazdálkodást!.....	13
3. fázis: Tudásközpontú szuperintegráció	14

Az információs társadalom politikáról, új megközelítésben

Ha Dél-Kelet-Ázsia autoriter kormányzatainak tárcalistáit böngészve *információügyi minisztériumra* bukkanunk, ne lepődjünk meg: ezek leginkább Kelet-Európa hajdanvolt pártállamainak agitációs és propaganda divízióira emlékeztetnek, némi belbiztonsági megerősítéssel, a médiapolitika „kontroll” természetű feladataira szakosodva. Tőlük teljesen függetlenül (általában alacsonyabb szinten) ágyazódnak a kormányzati hierarchiába a távközlés-és postaügy (Post and Telecommunication), a „kommunikáció” vagy az információtechnológia (IT) kérdéseivel foglalkozó állami cél-szervezetek, hivatalok vagy minisztériumi részlegek.

A világ többi részén az „információs” tárca vagy minisztériumi egység (néha nevében is az információs társadalom kifejezést hordva) sokkal átfogóbb célmeghatározással működik. Elsősorban az ICT (információs és kommunikációs technológia) és az arra épülő nemzeti ipar szálláscsinálójának tekinti magát, az információs műveltséget és a hálózatfejlesztést promotálja, és igyekszik a kormányzatot korszerű alkalmazóvá varázsolni.

Különös módon ahol információs társadalom politikával foglalkoznak, ott legkevésbé sem törekszenek arra, hogy a társadalmat átjáró információáram (*information flow*) teljességét bevonják a stratégiai és politikai folyamatokba. Ha felidézzük, hogy ezek a szervezetek szinte mindenütt **technológiai vagy iparfejlesztési elődszervezetből** nőttek ki, és a kilencvenes években a számítástechnika és az IT-business képviselői uralták a diskurzusokat, akkor megértjük, miért. Másfelől ugyancsak furcsa helyzet ez, hiszen korábban, a hatvanas évek végétől a nyolcvanas évek végéig, majdnem húsz éven át a könyvtár-és dokumentációtudomány, valamint a statisztikai ágazat képviselői voltak az információs társadalom narratívájának megteremtői és ápolói, erős politikai képviseletig jutva. Létezett is egykor – gyűjtőkategóriaként – *információpolitika*, amely pontosan e két utóbbi ágazat világát igyekezett összekapcsolni az adott társadalmak funkcionális alrendszerivel. A világ sok pontján (elsősorban az USA-ban, Japánban és Magyarországon) indultak meg az *információstatisztikai* kutatások, amely a társadalmak teljes információprodukcóját igyekeztek mérhetővé – és ezen keresztül láttathatóvá – tenni, s az adatok birtokában *információmérlegeket* és az információfogyasztás idősorait elkészíteni.

Az információstatisztika nagyítója alatt a könyvtári forgalom, a sugárzó média, a jelhordozók (hanglemezek, könyvek, később CD-k, újságok), de még a hétköznapi párbeszéd is azonos minőségű lett, azáltal, hogy bit-re lefordítva mennyiséget lehetett hozzájuk rendelni. S noha az információstatisztika operacionalizálhatósága mindvégig kérdéses maradt (elsősorban a jel-kibocsátást és nem az információvá tételt biztosító tényleges dekódolást/jelfogyasztást mérte, és érzéketlen maradt az információ minőségi szempontjaira), avval, hogy egy platformra hozta a médiát, az információs szakintézményeket és magát a nyelvet, előkészített egy szemléleti fordulatot. Annak komolyan vételét tudniillik, hogy az információs társadalomról beszélve az információ-jelenség szinte minden „kiterjedése”, „csatornája”, műhelye, termelője és fogyasztója fontossá lesz, ha rendszerszemléletű módon akarunk közelíteni hozzá.

Az integrálási igény már 1998-ban felvetődött, de még pusztán a médiapolitika vonatkozásában, és az ICT-politika részeként¹.

1. táblázat: Az ICT-politika, mint gyűjtőkategória

ICT-politika			
Technológia-politika	Iparpolitika	Médiapolitika	Telekommunikációs politika
Új technológiák létrehozatalának gerjesztése	Strukturális változás generálása, versenyképesség támogatása	Az elektronikus médiatartalmakról való gondoskodás keretrendszerének meghatározása	Az átviteli infrastruktúra kiépítése és fejlesztése

Mindez azonban még mindig jelentősen leszűkíti a „játékteret”. Ha végigszaladunk az alábbi táblázaton, amely az információáram legfontosabb hagyományos csatornáit vizsgálja, azt látjuk, hogy csak egy rendkívül tagolt intézményi és irányítási szerkezetben lehet megjeleníteni valamennyit. A „tipikus” információs tárca vagy kormány szerv ezért például nemigen vállalja többet a szürkével kiemelt tartományba tartozó feladatoknál. Nagy Integrációra (valamennyi terület egyetlen kézbe való gyűjtésére) sehol sem találunk példát,

¹ Mansell, Robin – Wehn, Uta: Policies for shaping integrated ICT structure. In: Knowledge Societies: Information Technology for Sustainable Development Oxford University Press, 1998 231.o.

ellenben elképesztő változatosságot tapasztalunk avval kapcsolatban, hogy hányféleképpen tudnak összekapcsolódni irányítási szempontból az egyes területek.

2. táblázat: Az információáram „csatornáí” és kormányzati-intézményi szerkezete

Szektor	Jellemző intézményi-irányítási megoldás
Oktatás	Önálló tárca
Kutatás-fejlesztés, innováció, tudománypolitika	Önálló minisztérium vagy annak részlege, „chief scientist” és annak irodája, fejlesztési hatóság vagy ügynökség
Információ-és tudásgazdaság – iparfejlesztés	Gazdasági minisztériumi részleg, szakosított iparfejlesztési ügynökség és/vagy hatósági jogú „intézet”
A kormányzati munka informatizálása	Kormányon belüli intézményi együttműködés, erős mandátumú koordinációs szervezettel
„Awareness raising” a közvélemény formálása és informálása	Költségvetési intézmény vagy minisztériumi részleg
Társadalompolitika és (információ)technológia akcionista összekapcsolása	Minisztérium vagy minisztériumi részleg
Távközlés és kommunikációs hálózatok	Minisztérium vagy annak részlege vagy önálló hatóság vagy ezek kombinációja
Posta	Minisztérium vagy annak részlege vagy önálló hatóság vagy ezek kombinációja
Elektronikus és hagyományos média, könyv	Minisztérium, alacsonyabb szintű miniszteriális szervezet, önálló hatóság
Nyelv	Parlamenti határozatok
Könyvtárak, irattárak, archívumok	Kulturális vagy tudományos tárca
Információs szolgáltatások, adatbázisok	Piacszabályozás
Statisztikai Hivatal	„felügyelet”, önálló intézmények
Nemzeti hírügynökség	„felügyelet”, önálló intézmények
Performatív művészetek és zenei-vizuális műalkotások	Tárcarészleg

A továbbiakban a következő téziseket fogalmazom meg illetve támasztom alá röviden:

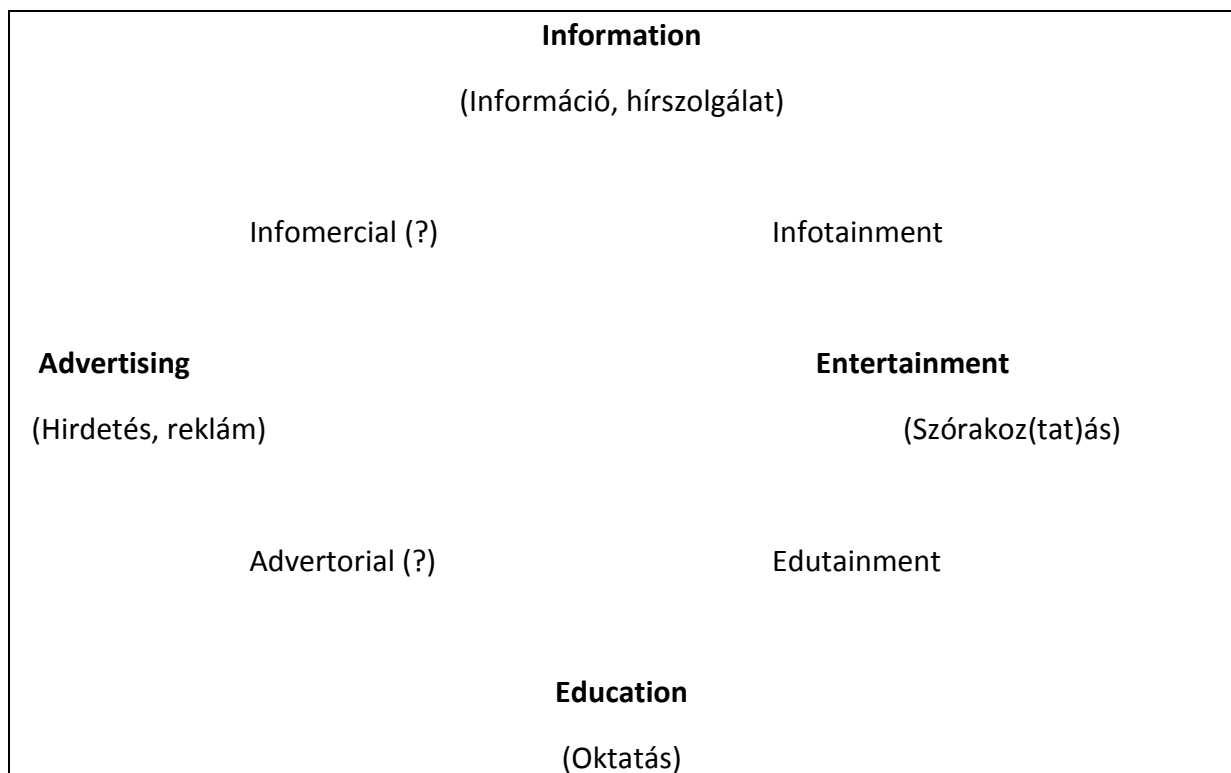
- 1. Az Internet megjelenése és diadalmenete az információáram elkülönült intézményeit sokkal közelebb terelte egymáshoz**
- 2. A média „határai” egyre több ponton válnak virtuálissá, illetve képeznek hibrideket a többi területtel**
- 3. A médiapolitikát a „tartalomipar” jelentős szegmensévé válás tette figyelemre méltóvá az informatika óriásai számára**
- 4. Az információáram egyes csatornáinak integrációja nélkül nincs eredményes információs társadalom politika**
- 5. Egy sikeresen végrehajtott teljes integráció és a feladatok azt követő funkcionális újratagolása stratégiai versenyelőnyt biztosít annak, aki bátran lép ebbe az irányba**

1. Az Internet megjelenése és diadalmenete az információáram elkülönült intézményeit sokkal közelebb terelte egymáshoz.

3. táblázat: Az internet mint gravitációs pont

Terület	Az Internet jelenléte és hatása
Oktatás	Távoktatás, E-learning, digitális tananyagfejlesztés, „learning object”-ek, Schoolnet
Kutatás-fejlesztés, innováció, tudománypolitika	Kutatói hálózatok, online kooperáció kutatási programokban, pre-publikáció, a szakirodalom és a tudományos kommunikáció Webre költözése, nagyerejű kereső technikák
Információ-és tudás-gazdaság – iparfejlesztés	Internet-ipar
A kormányzati munka informatizálása	E-kormányzatok, kormányzati portálok, elektronikus ügyintézés
„Awareness raising” a közvélemény formálása és informálása	Internetes kampányok
Társadalompolitika és (információ)technológia akcionista összekapcsolása	Pályázati kommunikáció Weben, online versenyek
Távközlés és kommunikációs hálózatok	Internet, intranetek, WAP, wi-fi
Posta	Elektronikus levélforgalom csökkenti a hagyományost, online küldeménykövetés
Elektronikus és hagyományos média, könyv	Konvergencia, digitális és Web-TV, digitális és Web-rádió, digitális könyvbv és digitális könyvterjesztés, hibridek
Nyelv	Az online kommunikáció nyelve, a (hálózati) angol mint lingua franca
Könyvtárak, irattárak, archívumok	Digitális könyvtárak, digitális archívumok
Információszolgáltatások, adatbázisok	Online adatbázisok, fizetős és ingyenes információszolgáltatások, hibridek
Statisztikai Hivatal	Online statisztikai felületek és adatfeldolgozó eszközök
Nemzeti hírügynökség	Új, online hírügynökségek és a hagyományos hírügynökségek hálózati megjelenése
Performatív művészetek és zenei-vizuális műalkotások	File-cserés letöltések, online közvetítések, filmek, felvételek a hálózaton,

A fenti folyamatok eredményeként egyes tevékenységek és műfajok egyre nagyobb mértékben lesznek (elsősorban / teljes egészében) Interneten elérhetőek, a hagyományos hozzáférés megmarad ugyan (elsősorban a digitális analfabéták számára) de jelentősége fokozatosan csökken. Az egyes területek mind közelebb kerülnek egymáshoz, és *Ewan Sutherland* lassan tíz éves ábrájának² segítségével éppen azt érzékelhetjük, hogy miképpen "olvadnak össze", csúsznak egybe a hagyományosan elkülönült területek - fogyasztói szempontból.

Az a tény, hogy egy-egy új területre még azóta sem „találtunk szavakat”, jelzi, hogy a korábbi várakozásokkal ellentétben nem néhány „nagy hibrid” hanem sok-sok „kis hibrid” lesz a jövő jellegzetes integrációs mozgása. Ha a médiát ebből a szempontból tesszük mérlegre, azt látjuk, hogy máris igaz rá: talán a leginkább „hibrid-képes” terület.

² Ewan Sutherland : Globalisation and competition - lessons from the United Kingdom In: Speaker's papers. 7th World Telecommunication Forum Technology Summit Vol. 1-2. Geneva, ITU, 3-11 october 1995 Vol 2. pp. 55-59

2. A média „határai” egyre több ponton válnak virtuálissá, illetve képeznek hibrideket a többi területtel

4. táblázat: A médiahibridek világa

Rész-terület	Médiahibrid
Oktatás	E-learning rendszerek illusztrációjaként a rendezett/archivált Web. Újságcikkek mint learning objectek
Kutatás-fejlesztés, innováció, tudománypolitika	Hírből kutatások input nyersanyaga. Online tudományos szakfolyóiratok. Online szabadalmi adatbázisok.
Információ-és tudás-gazdaság – iparfejlesztés	A tartalomipar egésze – onblne médiaipar és amit az „bekebelez” (PR-és marketingbusiness is)
A kormányzati munka informatizálása	Interaktív érintkezési ponttá tett Internet
„Awareness raising” a közvélemény (in)formálása	PPP – a kormányzati és médiaszereplők közös kampányai
Társadalompolitika és (információ)technológia akcionista összekapcsolása	Médiafigyelem, médiavásárlás
Távközlés és kommunikációs hálózatok	Reklám-jelenlét
Könyvtárak, irattárak, archívumok	Sajtófigyelőből hírachívum, hírügynökségi fotóarchívum
Információszoigáztatások, adatbázisok	A Weblog-univerzum kiterjedése
Statisztikai Hivatal	Jelentések, riportok, adatsorok, összefüggések „riportosítása”
Nemzeti hírügynökség	Brókeri szerep helyett közvetlen szolgáltatás
Performatív művészetek és zenei-vizuális műalkotások	Peer-to-peer felületek és azok kiegészítő tartalmai

A korábbi években elsősorban arról jelentek meg Kasszandra-jóslatok, hogy milyen Webes műfajok mekkora szeletet kanyarítanak ki a média egyre zsugorodó tortájából. Most egyre inkább annak leszünk tanúi, hogy hagyományosan nem médiatermészetű területek „mediatizálódnak”, illetve a média határvidékein új műfajok, hibridek sora bukkan fel. Ezek leglátványosabbikát minden bizonnyal a Weblogok világa jelenti, ahol egyszemélyes „szerkesztőségek” milliószám állítják elő az érdeklődők számára a gyakorta frissülő, informatív oldalakat. Noha a televíziózás még őrzi „összesített” pozícióit, a hálózati polgárok, a Netizenek már más médiafogyasztási szerkezettel írhatóak le, online idejüket gyakorta a televízió és az újságok „rovására” nyerve. (Ma már Internet-szolgáltató is hirdet úgy, hogy kiszámolja, mennyit spórol a család a lemondott újság-előfizetéseken, a szükségtelenné váló műsorújságon....) A leginkább izgalmas jellegzetesség mindenesetre az, hogy a Netizenek nem egyszerű fogyasztói a kulturális és médiatartalmaknak, hanem előállítói is. Ez hosszabb távon érettebb és tudatosabb médiapiacot jelent, valamint azt, hogy a tájékozódást, tanulást, szemléletformálást, kontrollt biztosító információs mintázatok mind nagyobb számban a digitális térből érik el az állampolgárokat.

3. A médiapolitikát a „tartalomipar” jelentős szegmensévé válás tette figyelemre méltóvá az informatika óriásai számára

Sokan emlékeznek az EU információs társadalom politikáját elindító 1994-es Bangemann-jelentés³ (illetve Bangemann-éra) doktriner piacközpontúságára: az „információs társadalom” kifejezés Európában jóideig a távközlési piac liberalizációjának szinonimája volt. Nem a média világa, hanem ez a távközlési-ipari közeg szülte meg a „tartalomipar” (*content industry*) kategóriáját, éspedig akkor, amikor az érintettek felismerték, hogy a hagyományos beszédforgalomra alapozott üzleti modellek helyére az adatátvitel-központú üzleti modelleknek kell lépnie. A közadatoktól a zenei anyagokig ezért értékelődött fel mindaz, amiért a fogyasztó „tartalomként” hajlandó fizetni, de így vált tartalomká az aukciós szolgáltatástól az osztálytárskeresésig minden, aminek egyébként semmiféle „médiaelőzménye” nem volt.

³ Az „Európa és a globális információs társadalom – Ajánlások az Európai Tanács számára” címet viselő anyagot az Európai Tanács 1994 június 24-25-i korfui konferenciáján mutatták be.

Eközben azonban az is kiderült, hogy az online média – megfelelő kezekben – jó üzlet, így aztán megindult a liaison a hagyományos telco világ és az Internetes újságok, és a televíziós birodalmak valamint az online média között. (Magyarország vezető hírportálját, az Origót például az inkumbens távközlési szolgáltató, a Deutsche Telecom kezében lévő Matáv működteti, és elég csak az AOL-Time Warner frigyre gondolnunk, hogy belássuk: a médiaszegmens felértékelődik a nagy profitgépezetek számára.

Csak hogy éppen ezért különös, hogy a „tartalom tartalma” illetve a tartalomipar szerkezete és innovációs potenciálja helyett mennyire egyedül maradt a stratégiai porondon a tartalom szabályozásának kérdése. A hagyományos médiajog kategóriáinak kétségbeesett „lefordítási” kísérletei és a hálózati világ néhány újfasiszta és pedofil botránya elterelte a figyelmet arról, hogy a „médiatartalom” nemcsak az üzlet tárgya, hanem a kormányzatok számára (elsősorban a tudománnyal és az oktatással képzett hibridjei révén) stratégiai erőforrás is, amely tervezhető, alakítható meghatározott távlati célok érdekében. A nemzetállamok (elvileg) nem tehetik meg, hogy durván beavatkoznak az elektronikus média és a sajtópiac szerkezetébe, de a közszolgálati orgánumok tudatos használata, a hatósági szerepből fakadó finom orientációs lehetőségek és a célzott támogatások számos utat megnyithatnak előttük.

4. Az információram csatornáinak integrációja nélkül nincs eredményes információs társadalom politika

A médiavilág online szelete ezért mindinkább felértékelődik az információs társadalom politika számára, amelynek különlegesen fontos összetevője az információs társadalmi tudatosságot erősítő „push” tartalmak generálása. A hagyományos médiumok azonban legalább annyira fontosak: amikor a televíziónézés és az újságolvasás domináns, akkor ezek a csatornák azok, ahol az alapüzenetek a leginkább megjelentethetőek.

Nagy baj lenne ugyanakkor, ha csak szócsőként tekintenének a médiára. A csatornaként való felértékelődésénél nagyságrendekkel fontosabb **annak a befolyásolási képessége, hogy miképpen kapnak életre, ágyazódnak be az oktatás, a kutatás az (online) közélet különböző alrendszeribe a friss médiahibridek.** Pezsgő, színvonalas és formagazdag médiaháttország innovatív, sokszínű társadalmat éltet. És ez nemcsak a médiahibridekre igaz:

a hagyományos sajtótermékeknek „szuperabundáns” (messze a a létfenntartás feletti) környezetben kellene létezniük. Nem a bulváripiaci versenybe kell beleszólni (bár korántsem mindegy, hogy ott egy démonizált Internet jelenik-e meg a még nem Netizen olvasó számára, kizárólag a „sötét oldal”, a vírusok, bombagyártók, pedofilok és a pornográfia világára érzékenyen), hanem az oktatás, a tudomány, a kultúra média-vonatkozású szeleteire kell nagyobb stratégiai figyelmet fordítani. Akkor, amikor a stratégia az információáram befolyásolásán keresztül a fejekben felépülő tudásokat és a kommunikáción keresztül érvényesülő transzformációs erőt, sokszínűséget, naprakészséget célozza, egy majdani, sok áttétellel versenyképességbe forduló állapot reményében, ambícióit ki kell, hogy terjessze a média világra. Ez a figyelem azonban nem lehet expanzív: nem az a célja, hogy a média-univerzum minden csillagát bejárja, és az utolsó kisbolygó pályáját is meghatározza. Éppen ellenkezőleg: a jelenlegi gyakorlathoz képest kevesebb beleszólást és több, de határozottabban irányított támogatást jelent. Értelmet nyerő közszolgálatot például: a közszolgálati televízió egy információs társadalom jövőkép formálásának és egy tudás-központú hibridvilág akár legfontosabb aktorává is nőhetne, ha pontosan meghatározott, érték-elvű konszenzuális célok érdekében adott műsorszerkezetet kielégítő módon finanszírozó közpolitikai háttérrel működhetne. Ahol a kulturális, tudományos és ismeretterjesztő lapkiadás stabil műhelyeinek támogatása előbb-utóbb eléri az egy tízezrednyi sertéstámogatás nagyságrendjét. Ahol a sajtó működésének szakmai és nem intézményi-irányítási háttérrel lesz a fontos.

5. Egy sikeresen végrehajtott teljes integráció és a feladatok azt követő funkcionális újratagolása stratégiai versenyelőnyt biztosít annak, aki bátran lép ebbe az irányba

A bevezetőben említett Nagy Integráció három lépésben valósulhat meg:

1. fázis: Információpolitikát az információs társadalom politika mellé!

A nemzeti hírügynökség, a statisztikai hivatal és a szakkönyvtárak (az általuk képviselt és megmozgatott információtömeg letéteményeseiként) az integráció első körének természetes alanyai. A könyvtárak egy részének könyvmúzeummá válása, az online oktatási tér megerősödése is ebbe az irányba tol: az online könyvtári adatbázisok egy részének

általában a kulturális tárcák és a szuverén egyetemi és kutatói műhelyek a „gazdái”, miközben az oktatási tárca finanszíroz más adatbázisokat, a szaktárcák által szakintézményeik számára biztosított előfizetéses adatbázisokról már nem is szólva. Egy egységes információpolitika kiküszöbölné az átfedéseket, és a racionalizált források birtokában ki tudná szélesíteni az információ-áram deltatorcolatait.

Egyelőre még csak a statisztikai hivatalok felértékelődése kezdődött meg, elsősorban az információs társadalom monitoringjában vállalt kiemelt szerepük okán. Nem indult ugyanakkor meg a statisztikai információk disszeminációja, korlátozásmentes terjesztése és felhasználása, amely számos tudásfolyamatnak lehetne amúgy inputja. Mögötte ismét a stratégiai „irány” hiányát leljük fel. A nagy önállóságú statisztikai hivatalok stratégiai szemmel általában „gazdátlanok”, mert alacsony érintettségű állami szereplőhöz alulfinanszírozottan kötődnek, így nem csoda, ha hatókörük korlátozott, és sok helyen szolgáltatásaik egy részét „zártan” vagy „fizetősen” tartják. De képzeljük csak el, hogy egy koncepciózus információpolitikai integráció részeként a statisztikai duzzasztógátak zsilipjei megnyílnak, és megindul az információáramlás a (köz)oktatás és a média vízgyűjtői, valamint a magánfelhasználók milliányi kis szigete felé.

Hasonló szervezetszociológiai és költségvetési helyzetben vergődnek a nemzeti hírügynökségek is. Piaci szereplő mivoltuk piaci viselkedésre készíti őket, miközben költségvetésük csak egy bizonyos hányadát kapják meg költségvetési forrásból. Igaz, a „csináljátok a feladatokat” instrukción túlmenően nincs is stratégiai helyiértékük, miközben egy előrettekintő, offenzív információpolitika számára jónéhány lehetőség nyílna: ha például a bevétel-orientáltság helyett megfelelő alapfinanszírozás támogatná a fotóarchívumokat, akkor a közoktatás, a könyvkiadás és az Internetes tartalomszolgáltatás alrendszereinek ezirányú megszűnő finanszírozási igényén keresztül egy átfogóbb információpolitikai szinten sikerülhet előbbre lépni.

2. fázis: Integrált médiapolitikát és tartalomvagyongazdálkodást!

A harmadik tézisben részletesen bemutattuk, milyen is volna egy integrált médiapolitika. Mindezt azonban csak egy, a médiát is magában foglaló átfogóbb térben, a tartalomvagyongazdálkodás és az avval való gazdálkodás (*content asset management*) kategóriáiban érdemes leképezni.

A tartalom felől nézve másodlagossá válik az előállító intézmény és a „hordozó” technika – a lényegi kérdésekre lehet koncentrálni. Milyen tartalmak milyen körben való hozzáférése eredményezheti a legnagyobb transzformációs hatást? A digitális kultúraváltást milyen tartalomtípusok erőltetett ütemű nyilvánossá tétele gyorsíthatja leginkább? A „nemzeti” tartalomvagyont felelős szakintézmények és a médiabusinesz milyen módon erősíthetik egymást? A válaszok országonként különböznek, ami közös lehet, az a szemlélet: miért és milyen integráció részeként teszünk bármit is a „médiafronton”?

3. fázis: Tudásközpontú szuperintegráció

A kialakuló integrációs komplexum természetes „szövetségesei” az oktatás- és a kutatás-fejlesztés, az innovációs szektor. Azon kívül azonban, hogy az összetartozó feladatokat egyetlen óriáshalmazba lehessen gyűjteni, egy esetleges integráció legizgalmasabb fejleménye paradox módon a majdani újratagozódás. Ha az integráció horizontális volt – széles sávból „összegereblyézve” az elemeket, akkor a szükségszerűen kialakuló differenciálódás a vertikálisan összetartozó feladatok mentén fog végbemenni.

5. táblázat: Egy majdani integráció rendszerszintjei

Vertikális integrációs szintek	A szintek szervező elve	Példák integrált feladatokra
4. szint	Meta-tudás	Tanárképzés Tudománypolitika
3. szint	Tartalom, tudás-áram és meta-információk	Oktatáspolitiká, Információpolitika
2. szint	Információáram	Információs írástudás terjesztése, médiapolitika információvagyont széleskörű nyilvánossága, alap- adatbázisok létrehozása, digitalizálás,
1. szint	Infrastruktúra és hozzáférés	Közháló, közösségi hozzáférési pontok, otthoni Internet-használat, Sulinet,

Addig azonban elmúlik még egy-két stratégiai tervezési ciklus – módunkban áll azonban felfigyelni az ebbe az irányba mutató jelekre, mérlegelni, hogy egy-egy napi hír mögött vajon felsejlenek-e integrációs mélységek. S előbb-utóbb kiderül az is, vajon igaza van-e az ötödik tézisnek, és a sikeres integrációból fakad-e versenyelőny a mind kiélezettebb nemzetközi terepen?